

Editör
EVREN BALTA
Küresel Siyasete Giriş

© 2014 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
2014-2021, İstanbul (4 baskı)

İletişim Yayınları 2046 • Araştırma-İnceleme Dizisi 340
ISBN-13: 978-975-05-3569-7

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 2. BASIM
1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ ve *DİZİN* Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devkaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Editör
EVREN BALTA

Küresel Siyasete Giriş

Uluslararası İlişkilerde
Kavramlar, Teoriler, Süreçler

GENİŞLETİLMİŞ 2. BASIM

Yazarlar

(Soyadlarına göre alfabetik sırayla)

SİNEM AKGÜL AÇIKMEŞE • MUHAMMED A. AĞCAN
EVREN BALTA • ÖZGE ONURSAL BEŞGÜL
CEMİL BOYRAZ • ASLI ÇALKIVİK • ZANA ÇITAK
NAZLI ÜSTÜNES DEMİRHAN • TOLGA DEMİRYOL
ERDEM DENK • ALİ RIZA GÜNGEN • FUNDA HÜLAGÜ
ZEYNEP KADIRBEYOĞLU • AYHAN KAYA
ÖZLEM KAYGUSUZ • ÇİĞDEM AYDIN KOYUNCU
İBRAHİM MAZLUM • GENCER ÖZCAN
DENİZ KIZILSÜMER ÖZER • BAHAR RUMELİLİ
İNAN RÜMA • DENİZ SERT • BİLGESU SÜMER
NİL S. ŞATANA • MEHMET ALİ TUĞTAN
ÖZLEM TÜR • AKIN ÜNVER • EVREN ÇELİK WILTSE

*Bu kitabın hazırlanması sürecinde kaybettiğimiz
Halit Akgöl ve Saadet Kaygusuz'a*

*Ve aramıza katılan bebeklerimiz
Defne Roza Demirbilek ve Engin Boyla'ya...*

İÇİNDEKİLER

GENİŞLETİLMİŞ 2. BASIMA ÖNSÖZ	
EVREN BALTA	21
ÖNSÖZ	
EVREN BALTA	23
BİRİNCİ KISIM	
<i>Uluslararası İlişkilerin Temelleri: Tarih, Kavram ve Teori</i>	27
BİRİNCİ BÖLÜM	
EGEMENLİK VE VESTFALYAN DÜZEN	
ÖZLEM KAYGUSUZ	29
Giriş: Uluslararası ilişkilerde devlet ve uluslararası düzen	29
Modernite (çağcılık) öncesi Avrupa siyasal düzeni	33
Erken modern Avrupa'da kapitalist ve jeopolitik rekabet, modern devletin yükselişi ve yayılışı	35
□ Diplomasi	37
□ Meşru şiddet tekeli	37
Kurucu bir hikâye ve bir mit olarak Vestfalya	38
Modern devlet ve Vestfalyan düzenin temel kavramları	40
<i>Modern devletin ülkeselliği</i>	40
<i>Modern devletin egemenliği</i>	41
□ Egemenlik	42

□ Leviathan.....	42
□ İç işlere karışmazlık ilkesi.....	43
Modern devletin gücü ve özerkliği.....	44
Modern ulus(al)-devlet.....	46
21. yüzyılda küreselleşme, devlet ve egemenliğin dönüşümü.....	47
Egemenliğin dönüşümü ve egemenlik-sonrasılık (post-sovereignty).....	50
Post-Vestfalyan düzen.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN HUKUKU: VESTFALYAN SİSTEMDEN KÜRESELLEŞMEYE

ERDEM DENK.....	57
□ “Uluslararası hukuk”un modernliği?.....	58
□ Modern dönem öncesi imparatorluklar ve Avrupa’nın “farkı”.....	59
□ Christendom-Kutsal Roma İmparatorluğu ve İki Kılıç Teorisi.....	60
Uluslararası hukukun ortaya çıkışı, temel karakteristikleri ve tarihsel süreç içerisinde evrimi.....	60
□ “Manda” anlayışının serencâmı.....	65
Kurucu/temel varsayımların “evrensel” tezahür biçimi olarak BM sistemi.....	66
Sistemin başlıca özellikleri ve işleyişi.....	67
□ Uluslararası Ceza Mahkemesi.....	70
Sistemin dönüşümü ve yeni hukuk arayışı.....	70
Küresel hukuk ya da hukukun küreselleşmesi süreci.....	72
Kadim sorunlar, yeni arayışlar.....	74
Bir imkân(sızlık) olarak küresel hukuk.....	75
□ Yeni bir egemenlik inşası?.....	76

İKİNCİ KISIM

Küresel Siyasetin Teorik Öncülleri..... **81** |

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ

MUHAMMED A. AĞCAN.....	83
Giriş.....	83
□ Sosyal bilimler felsefesinin temel kavramları.....	84
Uluslararası ilişkiler disiplini ve teori.....	87
□ Büyük tartışmalar anlatısı üzerine bir not.....	88
Ul’nin araştırma konusu ve disiplin yapısı.....	88
Ul’nin özdeşimselliği (self-reflectivity/reflexivity).....	92
Uluslararası ilişkiler teorileri ve sosyal-bilimsel soruşturma.....	94
Uluslararası ilişkilerde sosyal bilim felsefesi tartışmaları.....	95
□ Sosyal bilimlerde ontoloji sorunsalının eksenleri.....	100
Ul teorileri ve ontolojik soruşturma.....	100
Analiz birimi ve seviyesi tartışmasını nasıl anlamalı?.....	102

Bilim felsefesi, sosyal-bilimsel araştırma ve teori.....	103
<i>Pozitivizm, emprisizm (deneycilik) ve nedensel açıklama</i>	103
□ Pozitivizm.....	104
<i>Hermenötik, özneler-arasılık ve anlama</i>	106
<i>Eleştirel gerçekçilik, ontolojinin önceliği, nedensel mekanizmalar</i>	108
□ Eleştirel gerçekçi sosyal bilim felsefesi ve Roy Bhaskar.....	109
<i>Temelcilik-sonrası düşünce, olumsuzluk ve siyaset</i>	111
Sonuç yerine: Teorik çeşitlilik ve felsefi-metodolojik çoğulculuk.....	113

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜÇ, ANARŞİ VE REALİZM

MEHMET ALİ TUĞTAN.....	117
□ Klasik realizmin tanımı ve önemli eserleri.....	118
Klasik realizm.....	118
<i>E.H. Carr'da idealizm ve realizm karşıtlığı</i>	119
□ 28 Eylül 1938 Münih Konferansı.....	120
<i>Morgenthau ve "realizmin temel ilkeleri"</i>	122
<i>Reinhold Niebuhr: "Işığın ve Karanlığın Çocukları"</i>	124
<i>Klasik realizmin temel kavramları: İnsan doğası, güç ve anarşi</i>	126
□ George F. Kennan'ın "uzun telgrafı".....	127
Bir Soğuk Savaş ideolojisi olarak realizm ve eleştirileri.....	129
<i>Nükleer silahlar ve realizm</i>	130
<i>Bir Soğuk Savaş ideolojisi olarak realizm</i>	132
<i>Neorealizm</i>	133
Neoklasik realizm.....	138
Sonuç: Günümüzde realizm ve eleştirileri.....	139

BEŞİNCİ BÖLÜM

LIBERALİZM, İŞBİRLİĞİ, KOLEKTİF GÜVENLİK VE NEOLİBERAL KURUMSALCILIK

EVREN ÇELİK WILTSE.....	143
Giriş: Uluslararası sistemin dönüşümü.....	143
Klasik liberaller/idealistler.....	147
□ Woodrow Wilson, ABD Başkanı (1913-1921).....	148
Liberal/idealist paradigmanın ilk büyük krizi.....	148
Demokratik barış teorisi.....	149
Modern liberaller ve neoliberal kurumsalcılığın yükselişi.....	151
Karşılıklı bağımlılık tezi, "asker devlet"ten "tüccar devlet"e.....	153
Uluslararası rejimler ve Oyun Teorisi.....	156
Liberal/neoliberal teorilere yönelik eleştiriler.....	158
Son dönem yaşanan küresel gelişmeler ve liberal/neoliberal teorilere gelen eleştiriler.....	162

ALTINCI BÖLÜM

İNŞACILIK/KONSTRÜKTİVİZM

BAHAR RUMELİLİ.....	167
İnşacı uluslararası ilişkiler teorilerinin kökenleri	168
<i>Sosyal teori ve gelişen akımlar</i>	168
<i>Üçüncü büyük tartışma</i>	168
<i>İngiliz Ekolü</i>	169
İnşacı teoride temel kavramlar ve varsayımlar	170
<i>Sosyal ontoloji - Gerçekliğin sosyal inşası</i>	170
<i>Uluslararası sistemin sosyal-kültürel yapısı</i>	171
<i>Yapılanma ve karşılıklı teşkil etme</i>	174
<i>Kimlik</i>	175
☐ Kimlikte farklı yaklaşımlar.....	175
<i>Sosyalleşme</i>	177
<i>Öznel-aracılık ve uluslararası ilişkileri anlamak</i>	178
İnşacı teorinin uygulamaları	180
<i>Uluslararası çatışmalar ve barış</i>	180
<i>Uluslararası örgütler</i>	181
<i>Küreselleşme ve uluslararası siyasi iktisat</i>	182
<i>Dış politika analizi</i>	183
İnşacı teorinin evrimi	184
Sonuç	189

YEDİNCİ BÖLÜM

MARKSİZM VE ELEŞTİREL TEORİLER

FUNDA HÜLAGÜ.....	193
Giriş	193
☐ Vestfalya Antlaşması neden “kurucu bir mitos”?.....	194
☐ Temel Marksist kavramlar.....	196
Tarihin maddeci kavranışı	196
Eleştirel teorilerin entelektüel ve tarihsel kaynakları	198
☐ Batı Marksizmi ve geleneksel teori eleştirisi.....	199
☐ Wilson, Lenin ve Kendi Kaderini Tayin Hakkı ilkesi.....	201
☐ 21. yüzyılda Bağımlılık Ekolü.....	201
Eleştirel teorilerin temel özellikleri	203
<i>Toplumsal formasyon</i>	203
<i>Bütünlükçülük</i>	204
<i>Tarihselcilik</i>	205
Klasik metinler: Marx, Engels ve Lenin’de uluslararası ilişkiler	206
<i>Komünist Manifesto’da küreselleşme</i>	206
<i>Lenin ve Emperyalizm</i>	208
☐ Eşitsiz-bileşik gelişim ve Rosenberg.....	210
Wallerstein ve Dünya Sistem Analizi	211
☐ Robert Cox kimdir?.....	214
Robert Cox ve Neo-Gramşiyen Okul	214
☐ Hegemonya ve Gramsci.....	216
Sonuç: Farklılıklar ve ortaklıklar	217

SEKİZİNCİ BÖLÜM

BATI-MERKEZCİLİK VE POSTKOLONYALİZM

BAHAR RUMELİLİ.....	223
Uluslararası ilişkiler teorilerine yönelik dar görüşlülük eleştirileri.....	224
<i>ABD-merkezcilik eleştirileri</i>	224
<i>Batı-merkezcilik eleştirileri</i>	226
☐ Batı-merkezciliğin aşılması.....	227
☐ Madun (<i>subaltern</i>) realizmi.....	228
<i>Doğu'nun amilliğinin reddi eleştirileri</i>	229
☐ John Hobson'a göre Batı-merkezciliğin aşılması.....	229
Uluslararası ilişkiler ve postkolonyal yaklaşımlar.....	232
<i>Postkolonyal düşünce ve kuram</i>	232
<i>Uluslararası ilişkilerde postkolonyal yaklaşımlar</i>	234
☐ ÜİT'de postkolonyal yaklaşımdan etkilenmiş bazı teorisyenler.....	235
☐ Hobson'ın <i>Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri</i> başlıklı kitabı.....	237
Yakın dönemde Batı-merkezcilik eleştirileri ve postkolonyalizm.....	238
Sonuç.....	241

DOKUZUNCU BÖLÜM

FEMİNİZM

ÖZLEM TÜR - ÇİĞDEM AYDIN KOYUNCU.....	245
Giriş.....	245
☐ Ann J. Tickner.....	247
☐ Cynthia Enloe.....	247
Feminist yaklaşımların uluslararası ilişkiler alanına yansımaları.....	248
Feminizmin uluslararası ilişkilerin temel kavram ve kuramlarına eleştirileri.....	252
☐ Morgenthau'nun feminist bir okuması mümkün mü?.....	254
Küresel siyasete feminist çerçeveden bakmak.....	255
☐ Bosna-Hersek.....	256
☐ Egemen maskülenlik.....	257
Uluslararası ilişkilere yönelik farklı feminist yaklaşımlar.....	260
☐ Farklı sınıflandırmalar.....	263
Uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşımların sorunları ve disipline katkıları.....	265
Sonuç.....	268

ÜÇÜNCÜ KISIM

Küresel Güvenlik

275

ONUNCU BÖLÜM

GÜVENLİK, GÜVENLİK ÇALIŞMALARI VE GÜVENLİKLEŞTİRME

SİNEM AKGÜL AÇIKMEŞE.....	277
Güvenlik nedir?.....	277
☐ Strateji nedir?.....	278
☐ Strateji ve güvenlik kavramları bağlantısı.....	278
☐ Güvenlik etiketleri.....	279

Güvenlik nasıl çalışılır?	280
Güvenlik Çalışmaları'nda geleneksel anlayış	281
□ Güvenlik Çalışmaları'nda adlandırma sorunu.....	281
Güvenlik Çalışmaları'nda sorgulama	282
□ Palme Komisyonu Raporu'ndan.....	283
Güvenlikleştirme yaklaşımı	286
□ Kopenhag Okulu.....	287
□ Bir güvenlikleştirme örneği olarak Bush'un "Şer Eksenini" konuşması.....	288
Bir güvenlik meselesi olarak COVID-19 pandemisi ve güvenlikleştirme	289
Güvenlik Çalışmaları'nda yeni yaklaşımlar	291
□ Güvenliğe yeni yaklaşımlar.....	291

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SAVAŞ

EVREN BALTA	295
Bir kavram olarak savaş	295
Ulus-devlet ve modern savaş	297
20. yüzyılda savaşın temel biçimleri	299
□ Hegemonik savaş.....	299
□ Uluslararası ilişkiler teorisinde savaşın Batı-merkezliliği.....	300
Savaşlarda kırım ve savaş hukuku	301
□ Haklı savaş.....	303
□ Devletlerarası çatışmalara neden olan sorunlar nasıl sınıflandırılabilir?.....	304
Uluslararası ilişkiler kuramında savaşın nedenleri	304
Aktör davranışlarına odaklanan çözümler	305
□ Oyun Teorisi.....	306
Siyasal ve toplumsal faktörlere odaklanan açıklamalar	307
Uluslararası sistemin yapısına odaklanan çözümler	311
□ Silahlanma yarışı.....	312
Sonuç	315

ON İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ VE SONRASI GÜVENLİK SİYASETİ

ASLI ÇALKIVİK	319
Güvenlik siyaseti nedir?	321
□ Güvenlik ve Uluslararası ilişkiler disiplini.....	321
Soğuk Savaş döneminde güvenlik siyaseti	322
Güvenlik stratejisi olarak caydırıcılık	322
Terör dengesi	325
□ Kolektif güvenlik.....	325
Yeni Dünya Düzeni, küreselleşen güvensizlikler	328
□ Uluslararası güvenlikten küresel güvenliğe.....	329
Savaşın değişen yüzü	330
Askeri sahadaki köklü değişim	330
□ Özelleşen güvenlik, özel ordular.....	332
Küreselleşme ve "yeni savaşlar"	333

Güvenlik siyasetinin değişen mantığı: Risk	334
□ Otomatik Hedefleme Sistemi - OHS (Automated Targeting System-ATS)	335
□ Bilmediğimizi bilmediklerimiz.....	336
Yeni tehditler, yeni güvenlik özneleri	336
Sonuç	338

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İÇ ÇATIŞMA: NEDENLER, MEKANİZMALAR, AKTÖRLER

NİL S. ŞATANA	343
İç çatışma nedir?	343
İç çatışmalar ve egemenlik sorunu	344
□ İç çatışmalara dış müdahaleler sorunu.....	345
□ Başarısız devletler sorunu	346
İç çatışmaların sebepleri: Açgözlülük ve şikâyet yaklaşımları	347
Açgözlülük: Maddi çıkarlar ve iç çatışma	347
Kimlik ve etnik kimlik ne demektir?	349
□ Kimlik, etnik kimlik ve çatışma.....	349
Şikâyet: Bir iç çatışma etmeni olarak etnik kimlik	351
□ Çevresel değişimler ve iç çatışmalar.....	352
□ Şikâyet, etnik kimlik ve iç savaş: Suriye.....	353
Etnik kimliğin iç çatışma yerine istikrara yol açtığı durumlar	354
□ Etnik kimlik, ortaklaşa demokrasi ve istikrar.....	355
Din ve iç çatışmalar	356
Sonuç	357

DÖRDÜNCÜ KISIM

Küresel Siyasette

Normlar, Kurumlar, Süreçler

361

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

GENCER ÖZCAN	363
Giriş	363
DPA'nın temel kavramları ve tartışmaları	365
□ İnönü'ye göre içerisi ve dışarı.....	365
□ Deyiniz ki dünya devletiyiz.....	366
Dış politika denildiğinde ne anlamalıyız?	367
DPA nasıl gelişti?	370
Siyasal/toplumsal kaynaklara odaklanan çözümler	374
□ Seçimler ve dış politika: Bir örnek.....	375
□ "Türkiye'nin iç siyasetinde de, aynı dış korku faktörü işlenmiştir".....	377
□ Erdoğan: Asıl olan içeridekiyle mücadele etmektir.....	378
Bürokratik yapılar ve süreçlere odaklanan çözümler	380
Bilişsel süreçler ve psikolojik özelliklere odaklanan çözümler	384
Günümüzde DPA çalışmaları	385

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI DÜZEYDE KORUNMASI

DENİZ KIZILSÜMER ÖZER.....	391
Giriş	391
□ İnsan haklarına ilişkin doğal hak ve pozitivist hak anlayışları.....	392
Uluslararası ilişkiler ve dış politikada insan hakları	392
İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunmasının tarihçesi	394
□ İnsan hakları evrensel midir?.....	395
İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunmasına ilişkin bazı ilkeler	396
İnsan haklarının Birleşmiş Milletler bünyesinde korunması	397
□ Hakların sınıflandırılması.....	398
□ Sözleşmeler ve onaylayan devletler.....	399
<i>İnsan haklarının Birleşmiş Milletler'in asli organlarıncı korunması</i>	400
İnsan haklarının BM tali organlarıncı korunması	402
<i>İnsan Hakları Konseyi</i>	402
<i>İnsan Hakları Yüksek Komiseri Ofisi (OHCHR)</i>	403
BM İnsan Hakları Sözleşmeleri'ne dayanan sistem	403
□ BM Özel Konulu İnsan Hakları Sözleşmeleri ve komiteler.....	404
İnsan haklarının bölgesel düzeyde korunması	405
Avrupa sistemi	405
□ Avrupa Konseyi bünyesinde yapılan insan hakları sözleşmelerine örnekler.....	406
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	406
Amerika sistemi	408
Afrika sistemi	409
□ Amerikan Devletleri Örgütü bünyesinde yapılan insan hakları sözleşmelerine örnekler.....	409
Hükümet-dışı örgütler ve insan hakları	410
Sonuç	410

ON ALTINCI BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

İNAN RÜMA.....	413
Giriş	413
Uluslararası örgütleri çalışmak ve tanımlamak	414
□ Uluslararası örgütlerin çalışmaları.....	415
□ Mutlak ve göreceli kazançlar.....	418
Uluslararası örgütlere kuramsal yaklaşımlar	418
Uluslararası örgütlerin tarihsel gelişimi ve örnekleri	422
Avrupa Uyumu	422
Lahey Konferansları	423
Uluslararası kamusal örgütler (Uluslararası Telgraf Birliği ve Evrensel Posta Birliği)	424
Milletler Cemiyeti	425
□ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin işleyişi ve reform önerileri.....	428

Birleşmiş Milletler	428
□ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin işleyişi ve güncel sorunlar: Ukrayna ve Suriye örneği.....	429
□ Türkiye'nin uluslararası örgütlere üyelikleri.....	432
Uluslararası örgütlerin dünya siyasetindeki işlevleri	433
Barış ve güvenlik	433
Kalkınma ve yoksulluk	437
Uluslararası Para Fonu (IMF)	438
Dünya Bankası	438
Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)	440
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	440
İnsan Hakları	441
□ İnsan Hakları İzleme Örgütü (<i>Human Rights Watch</i>).....	442
□ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	443
Ekoloji	445
Küresel sivil toplum	447
Sonuç	449

BEŞİNCİ KISIM

Küresel Siyasal İktisat..... 455

ON YEDİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL ÜRETİM, TİCARET VE FİNANS

CEMİL BOYRAZ	457
Küresel üretim	459
□ Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi (<i>Theory of Comparative Advantages</i>).....	460
□ Çokuluslu Şirketler (<i>Multinational Corporations, MNC</i>).....	461
□ Doğrudan Yabancı Yatırımlar (<i>Foreign Direct Investments, FDI</i>).....	462
Küresel ticaret	464
□ Dünya Ticaret Örgütü (<i>World Trade Organisation, WTO</i>).....	465
Küresel finans	470
Çağdaş krizler	470
Finansallaşma	471
□ Finansallaşma.....	472
□ Uluslararası Para Fonu (<i>International Monetary Fund, IMF</i>).....	473
Mortgage krizi	475
□ Washington Konsensüsü (<i>Washington Consensus</i>).....	476
Avro krizi	478
Brexit ve küresel ekonomiye etkileri	481
Çin'in yükselişi ve yeni ticaret savaşları	481
Bir kuşak, bir yol projesi ve üç deniz inisiyatifi:	
Küresel ekonomide yeni arayışlar ve ittifaklar	483
Pandemi sonrası küresel ekonomi	483
Sonuç	484

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

KALKINMA, EŞİTSİZLİK VE YOKSULLUK

ALİ RIZA GÜNGEN.....	489
Sömürgecilik ve emperyalizm: Uluslararası ilişkiler açısından önemi	490
Kalkınma düşüncesinin evrimi	491
Modernleşme kuramı	492
□ Latin Amerika ve Karayipler için Ekonomik Komisyon (ECLAC veya CEPAL) ve bağımlılık tartışmaları	494
Bağımlılık yaklaşımı ve eleştiriler	494
Uluslararası borç krizi	496
□ Bretton Woods uluslararası para sistemi	497
□ Dünya Bankası (Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası).....	498
Kalkınma stratejileri	499
<i>İthal ikameci sanayileşme</i>	499
<i>İhracat yönelimi ve kalkınmacı devlet anlayışı</i>	500
□ Yapısal uyum politikaları ve Türkiye'de 24 Ocak (1980) Kararları.....	501
Küreselleşme: Canlılık ve çöküş çevrimleri	502
□ Çin mucizesi?.....	503
□ Kuzey-Güney uçurumu ve eşitsizlik.....	504
Yoksullukla mücadele ve yoksul yanlısı ekonomik büyüme	505
□ Post-Washington Konsensüsü (<i>Post-Washington Consensus, PWC</i>).....	506
Kalkınmanın menkul kıymetleşmesi	507
Sonuç	508

ALTINCI KISIM

Küresel Siyasette Süreklilik ve Değişim: Temel Sorunlar, Yeni Tartışmalar.....

513

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

KÜRESEL SİYASET VE ÇEVRE

İBRAHİM MAZLUM.....	515
Giriş	515
□ Ekoloji ve ekosistem	516
Küresel siyasetin konusu olarak çevre	517
□ Çevresel bozulma.....	518
Çevre sorunlarının küresel siyasetin gündemine girmesi: Kısa bir tarihçe	518
□ Thomas Robert Malthus.....	521
Çevre sorunlarının küresel siyasetin konusu haline gelmesi:	
Uluslararası Konferanslar	522
Küresel çevre siyasetinin hükümet-dışı aktörleri	526
Küresel çevre siyasetine başlıca kuramsal yaklaşımlar	532
<i>Realizm</i>	532
□ İnsan-merkezcilik ve çevre-merkezcilik.....	535
<i>Liberalizm</i>	537
<i>Başlıca eleştirel yaklaşımlar</i>	542
Sonuç yerine: Küresel çevre siyasetinin geleceği	547

YIRMİNCİ BÖLÜM

ULUS-DEVLETLERDE VATANDAŞLIK VE KİMLİK

ZEYNEP KADIRBEYOĞLU - BİLGESU SÜMER.....	553
Vatandaşlığın tanımı.....	553
□ Milliyetçilik ve ulus-devlet.....	557
Vatandaşlığın tarihsel gelişimi.....	560
Vatandaşlığa farklı yaklaşımlar.....	563
Sonuç.....	565

YIRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL HAREKETLİLİK VE GÖÇ

DENİZ SERT.....	571
Göç teorileri.....	575
<i>Ekonomik teoriler.....</i>	575
<i>Sosyolojik teoriler.....</i>	577
<i>Coğrafya teorileri.....</i>	577
<i>Sosyoekonomik teoriler.....</i>	578
<i>Birleştirici teoriler.....</i>	580
Göçmen kimdir? Farklı göçmen grupları nelerdir?.....	581
<i>Zorunlu-gönüllü göçmenler.....</i>	581
<i>Düzenli-düzensiz göçmenler.....</i>	583
□ Türkiye'de sığınmacılar ve mülteciler.....	583
Göç tartışmaları.....	584
<i>Devletler ve göçü yönetmek.....</i>	585
<i>Göç ve kalkınma.....</i>	587
<i>Göçmenler ve ev sahibi toplumlar.....</i>	588
Göç ve toplumsal cinsiyet.....	589
Sonuç.....	590

YIRMİ İKİNCİ BÖLÜM

YERELLEŞME, BÖLGESELLEŞME VE BÜTÜNLEŞME

ÖZGE ONURSAL BEŞGÜL.....	593
Giriş.....	593
□ Ekonomik bölgeselleşme (Özdemir, 2011).....	594
Bölgeselleşme.....	594
□ Bölgeselleşmeye yaklaşımlar (Christiansen, 2001).....	596
Avrupa bütünleşmesi.....	597
□ Jean Monnet (1888-1979).....	597
□ AB Antlaşması.....	599
AB'nin temel kurumları ve bunların işleyişi.....	600
AB ve bölgeselleşme.....	602
□ Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri.....	603
Diğer bölgesel işbirliği örnekleri.....	605
Amerika kıtasında bölgeselcilik.....	606
Asya kıtasında bölgeselcilik.....	607
Afrika kıtasında bölgeselcilik.....	608

Yerelleşme.....	608
<i>Avrupa'da yerel yönetimler: Bölgeler ve şehirler</i>	610
Sonuç.....	611

YIRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, KOZMOPOLİTANİZM VE POST-VESTFALYA DÜZENİ

AYHAN KAYA.....	615
Farklı küreselleşme anlatıları.....	616
İdeoloji olarak küreselleşme (<i>globalism</i>).....	616
□ Diogenes.....	620
Ulusal yurttaşlık, küresel değişim ve dünya yurttaşlığı (<i>kozmpolitanlık</i>).....	620
□ Marcus Aurelius.....	621
Değişen aidiyet biçimleri ve yurttaşlık.....	623
Avrupa Birliği yurttaşlığı.....	626
□ Farklılığa saygı.....	627
□ Lizbon Antlaşması.....	629
Kozmopolitan yurttaşlık.....	630
□ Stoik düşünce.....	631
□ Birinci ve ikinci modernite.....	632
Kozmopolitan yurttaşlığın sınırları.....	632
Çoğul yurttaşlık: Ulusaşırı alanda hareketlilik.....	633
Sonuç: Post-Vestfalya düzeni ve demokratik totalitarizm?.....	636

YIRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL SİYASET VE TEKNOLOJİ

AKIN ÜNVER.....	641
Teknopolitik: İcatların siyasal etüdü.....	642
Yapay zekâ ve makinelerin özerkliği.....	646
□ Önemli kavram ve terimler.....	648
Siber güvenlik ve dijital veri güvenliği.....	651
İnternet, sosyal medya ve dezenformasyon.....	654
Küresel siyaseti teknoloji üzerinden öngörmek.....	658

YIRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL SİYASET VE DİN

ZANA ÇİTAK.....	665
Sekülerleşme.....	667
□ Sekülerleşme.....	667
Uluslararası ilişkiler disiplini ve din.....	668
□ Gayriresmi şiddet.....	670
Din geri mi dönüyor?.....	671
Dinin dünya siyasetindeki rolü.....	672
□ Kutsalın muğlaklığı.....	673
□ Geçiş dönemi adaleti.....	674
□ Dinsel yumuşak güç.....	675
Sonuç.....	675

YIRMİ ALTINCI BÖLÜM

KÜRESEL SİYASET VE ENERJİ

TOLGA DEMİRYOL	677
Enerji ve ulusal güvenlik ilişkisi	678
Mekanize savaş ve petrol	679
İkinci Dünya Savaşı sonrası enerji rekabeti ve büyük güçler	680
□ Enerji transit yolları ve bir “silah” olarak enerji.....	684
□ Süveyş krizi.....	684
□ 2022 Ukrayna-Rusya Savaşı ve enerji krizi.....	686
Enerji ve uluslararası işbirliği	689
□ Uluslararası enerji örgütleri	691
□ Ukrayna-Rusya Savaşı ve Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı	692
Enerji dönüşümü ve yeni enerji jeopolitiği	693

YIRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL SİYASETTE NORMLAR

NAZLI ÜSTÜNES DEMİRHAN	701
Norm nedir?	702
Uluslararası ilişkiler teorilerinde normlar	704
<i>Realizm</i>	704
<i>Liberalizm</i>	705
<i>İnşacılık</i>	706
□ Nükleer tabu ya da “ <i>How I learned to stop worrying and love the bomb</i> ”	707
Normların oluşumu, yayılması ve aşınması	708
□ Uluslararası antlaşmalardan çekilme ve İstanbul Sözleşmesi	713
Normlar nasıl değişir?	715
□ Geri gönderme yasağı (<i>non-refoulement</i>) ve normların daimi dinamikleri	717
Normların hukukiliği ve norm etkinliği	719
Sonuç	722

ÖZGEÇMİŞLER	727
--------------------------	-----

DİZİN	735
--------------------	-----

GENİŞLETİLMİŞ 2. BASIMA ÖNSÖZ

EVREN BALTA

İletişim Yayınları elinizdeki kitabın tanıtımını bundan yaklaşık on yıl kadar önce genç kuşak akademisyenlerin hazırladığı bir ders kitabı olarak yapmıştı. Aramızda bize rehberlik eden bizden önceki kuşaklardan bazı hocalarımız olmasına rağmen bu tanımın o dönem için büyük oranda doğru olduğunu söyleyebilirim. Pek çoğumuz kendi meslek serüvenimizin henüz daha başlarındaydık. Bu genişletilmiş baskı için hepimiz çok uzun zaman önce yazdığımız metinleri elden geçirmek zorunda kaldık.

Bu görevin ne kadar zor olduğunu anlatmama gerek yok sanırım. Zorluğun bir nedeni kişisel. Geçmişte yazdığı yazıları birkaç yıl sonra okuduğunda hâlâ beğenmeye devam eden çok az meslektaşım oldu bugüne kadar. Genişletilmiş baskı için metinlerini gözden geçirmelerini istediğim meslektaşlarımın pek çoğu da aynı duyguyu taşıyarak oldukça kapsamlı şekilde metinlerini geliştirdiler. Dünya hiç değişmemiş olsa bile pek çoğumuzun on yıl önce yazdığı bir metnin üstünden gitmesi istendiğinde o metni neredeyse yeniden yazacağına dair zaten hiç şüphem yoktu.

Ancak geçtiğimiz on yılda dünya gözlerimizin önünde değişti. Biz bu kitabı hazırlar ve bölümleri yazarken Suriye İç Savaşı henüz daha yeniydi. Mülteci akını başlamış ancak siyasetin temel odak noktalarından biri haline gelmemişti. Türkiye 2014 sonrası yaşadığı pek çok şeyi henüz daha deneyimlememişti. Rus uçağı düşürülmemiş, Rusya ile neredeyse bir yıl süren bir siyasi ve iktisadi kriz yaşanmamış, barış süreci çökmemiş, 2015 seçimleri yenilenmemiş, 2016 Darbe Girişimi olmamış, Türkiye Cumhurbaşkanlığı sistemine geçmemişti. Biz bu kitabı hazırlarken Rusya Kırım'ı ve Ukrayna'yı işgal etmemiş, enerji krizi olanca ağırlığıyla gündelik hayatlarımızın bir parçası haline gelmemiş ve iki yıl bizi eve kapatan küresel bir salgın gerçekleşmemişti.

Son on yılda tarih o kadar hızlı aktı ki bu kitabı yenilemek hem bir zorunluktuktu ama hem de çok zor oldu. Yaklaşık iki yıldır bütün eski yazarlar yeniden kitabın üzerinde çalıştık. Aramıza enerji, teknoloji gibi yeni gündemleri tartışacak olan yeni yazarlar aldık. Ortaya elinizdeki genişletilmiş ve önceki baskılardan oldukça farklı yepyeni bir ders kitabı çıktı.

Bu genişletilmiş önsöz vesilesi ile yoğun gündemlerinde eski yazılarımı gözden geçirmeyi kabul eden ve bize yeni yazılarla katkıda bulunan hocalarımıza teşekkür etmek isterim. Ayrıca bu yeni baskının hazırlanmasında bana yardım eden, yazıları okuyan, düzenleyen öğrencim Defne Seymen'e de emeği için çok teşekkür ediyorum.

Bir diğer teşekkür bir kez daha bu kitabın hem hazırlanması hem de genişletilmesini öneren, her aşamasında yanımızda olan İletişim Yayınları'ndan Kerem Ünüvar'a. Elbette onunla birlikte İletişim Yayınları'nın tüm çalışanlarına da teşekkür ediyoruz.

Son olarak, bu genişletilmiş baskıyı Defne'ye adamak istiyorum. Anne olmadan önce en büyük arzum kendi çocuğumun benim çocukken yaşadığım güvensizlik ve belirsizlikle büyümemesiydi. Yaşadığımız pek çok toplumsal çalkantıda umarım onun için bir sabit olmayı başarabilmişimdir.

İstanbul, 2023

ÖNSÖZ

EVREN BALTA

Etrafımızdaki dünyanın ve onun bilgisinin büyük bir hızla dönüşüme uğradığı bir dönemde yaşıyoruz. Bir önceki yüzyıla ait bütün bilgilerimiz hızla geçersizleşiyor, sosyal bilimlerin içindeki disiplinlerarası ayrımlar bulanıklaşıyor. Uluslararası göç, küresel ekonomik krizler, küresel çevre sorunları, enerji krizleri, ulusüstü oluşumların derinleşmesi, savaşın yeni biçimleri uluslararası ilişkiler disiplinini kuran ve onu diğer disiplinlerden ayıran içerisi ile dışarı arasındaki ayrımın geçerli olmadığı iddialarının yaygınlaşmasına yol açıyor (Walker, 1991). Hukuksal bir statü olarak egemenlik korunmaya devam etse de, bütün bu sözü edilen dönüşümler egemenliğin siyasal bir kapasite olarak dönüşmesine neden oluyor. Erdem Denk'in bu kitaptaki yazısında belirttiği gibi “ekonomiden siyasete, yönetimden idari yapılanmaya, insan haklarından çevre sorunlarına, kuvvet kullanmadan cezai yargıya, spordan kültüre, bilim-sanattan eğitime” kadar neredeyse tüm alanlarda yeni ilke ve kurallar getirmeye başlayan küresel hukuk devletlerinin sadece dış değil aslında iç egemenliklerinin de bir şekilde sınırlanması anlamına geliyor.

Bizi dünya siyasetinin temel mimarisi üzerine yeniden düşünmeye davet eden bu dönüşümler, disiplinin yaşadığı bir kimlik krizi olarak algılanıyor. Bu kitap, bu kriz durumunu disiplinin krizi olarak değil, egemen devlet ve anarşi öncüllerine dayanan “uluslararası” fikrinin ve Vestfalyan düzenin krizi (ya da dönüşümü) olarak görüyor (Ülman vd., 2011). Kitabın yazarlarının kuramsal ve teorik bütün farklılıklarına rağmen, kitabın merkezî varsayımı bugün küresel düzeyde egemen ulus-devletleri, çokuluslu kapitalist şirketleri, BM gibi uluslararası kurumları, Dünya Bankası, IMF gibi ulusüstü ekonomik kurumları kapsayan yeni bir egemenlik ağının oluşmuş olmasıdır. Bu yeni egemenlik ağının he-

gemonik gücü Ayhan Kaya'nın ifadesiyle "dağılmış ve parçalanmıştır." Üstelik bu yeni egemenlik ağının içindeki hiyerarşilerin ya da bölünmelerin ulusal sınırlar ya da Kuzey-Güney, Doğu-Batı gibi katı küresel çizgiler üzerinden anlaşılması da giderek güçleşmektedir (Negri, 2006).

Bu kitap "katı olan her şeyin buharlaştığı" bu yeni dönemi anlama ve anlamdıklarımızı öğrencilerimizle paylaşabilme çabasının bir ürünü. Elbette yeniyi anlama hiçbir zaman geçmişin bilgi birikimimize yaptığı katılardan bağımsız değil. Biz de öğrencilerin bu kitapla hem uluslararası ilişkiler disiplininin bugüne kadar ürettiği muazzam dağarcığın temel kavram ile kuramlarını öğrenmelerini hem de bu dağarcığın gittiği yönü ve yeni tartışmaları bütünlüklü bir perspektif içerisinde edinebilmelerini hedefledik. Bu anlamda bu kitabın hedef kitlesi hem lisans hem de uluslararası ilişkiler disiplini ile yeni tanışan lisansüstü öğrencileridir.

Bu kitap iki yıldan fazla bir zamana yayılan kolektif bir çalışmanın ürünü. Yalnızca çokyazarlı bir kitap olması anlamında kolektif bir çalışma değil, aynı zamanda kitabın ana iskeletini de bu kitaba katkıda bulunanlar birlikte düşündüler, birlikte oluşturdular. Kitapta yer alacak ana bölümler, her bir bölümün altında yer alacak temel konular ve bölümlerin yapısı tümüyle kitabın yazarlarının ortak aklının ve değerlendirmesinin bir ürünü olarak ortaya çıktı. Hepimiz ayrı ayrı yazdık ama sanki tek bir yazarmış gibi birbirimizin yazdıklarının çerçevesini aklımızda tuttuk, diğer yazılanları okuduk, destek olduk, sorular sorduk. Uluslararası ilişkiler öğrencilerine hazırladığımız bu kitap, biz uluslararası ilişkiler öğretenler için de bir eğitim süreciydi. Sanırım bu yüzden hepimiz birbirimize müteşekkirimiz.

İletişim Yayınları'ndan Kerem Ünüvar böyle bir kitap derlememizi önerdi, kitabın yazılması ve yayıma hazırlanması sürecinde bitmek bilmez sorularımızı cevapladı, her aşamada her türlü desteği vererek yanımızda oldu. Kendisine ne kadar teşekkür etsek azdır. Elbette onunla birlikte İletişim Yayınları'nın tüm çalışanlarına da teşekkür ediyoruz.

Kitabın yazarlarından ikisinin bu kitabın hazırlanması sürecinde ayrı bir yeri oldu. Onlara ayrıca teşekkür etmek isteriz. Muhammed A. Ağcan kitabın içeriğinin oluşturulmasında ufuk açıcı önerileriyle kitabın içeriğine son şeklini verdi. Gencer Özcan ise kitabın yazarlarının bulunmasında inanılmaz bir destek sundu. Ama bundan daha önemlisi pek çoğumuza bu işi yapabileceğimiz konusunda güven verdi. Ona en çok bize aştığı bu özgüven için teşekkür ediyoruz.

Her kitabın arkasında görünmeyen emekçiler vardır. Onlar o kitabın kahramanlarıdır. Bu kitabın iki kahramanı var: Suna Kırdag ve Betül Baki. İkisi de yazıların ilk okumalarının yapılmasına yardım ettiler. Betül Baki kitabın her aşamasına katkıda bulundu. Kaynakçaları düzeltti, kutuları yaptı, bizim gözden kaçırdığımız hataları yakalamaya çalıştı. Özverisi ve çalışkanlığıyla bu kitabın bir kitap haline gelmesinde emeği büyüktür. Ona ne kadar teşekkür etsek azdır.

Bu kitabın yazıldığı iki yılda hepimizin hayatında çok şeyler oldu. Kimimiz sevdiklerimizin hastalığı ile uğraştı, kimimiz sevdiklerini kaybetti. Bazılarımız

evlendi, bebek sahibi oldu. Kısaca biz çalışmaya devam ederken hayat devam etti. Pek çoğumuz bu kitap ile birbirimizle tanıştık, aradan geçen yıllarda dost olduk. Teşekkürün en büyüğü hayatı keyifli kılan ailelerimize, arkadaşlarımıza. Onlar olmadan çalışmanın, yazmanın bir anlamı yok.

Bu kitabı, kitabın yazılma sürecinde aramızdan ayrılan Özlem Kaygusuz'un annesi Saadet Kaygusuz ve Sinem Akgül Açıkmeşe'nin babası Halit Akgül ile yine kitabın yazım sürecinde aramıza katılan Zeynep Kadirbeyoğlu'nun oğlu Engin Boyla ile Funda Hülügü'nün kızı Defne Roza Demirbilek'e adamak istiyoruz. Hayatın döngüsünü ve gerçekten önemli olanın ne olduğunu bize gösterdikleri için.

Büyük bir kimlik krizi yaşadığı iddia edilen uluslararası ilişkiler disiplininin krizden çıkmasının yolu ancak tek-boyutlu, araçsal ve tarihötesi olmayan bir "uluslararası" fikrine yaslanarak mümkün olacaktır. Uluslararası sosyal etkileşim ve karşılıklı kurulumun yoğun mekânı olarak tasavvur etmek ise hiçbir tekil kuramın tekeli altında gerçekleşmeyecek. O yüzden bu kitapta farklı kuramsal çerçevelerin ve disiplinin alt-alanlarının özgül katkılarıyla bu tartışmaya nasıl dahil olduklarını okuyacaksınız. Umarız bu kitap anlamaya, yeni sorular sormaya ve değiştirmeye vesile olsun.

İstanbul, 2014

KAYNAKÇA

- Negri, A. (2006), *İmparatorluktaki Hareketler: Geçişler ve Görünümler*, K. Atakay (çev.), İstanbul: Otonom Yayıncılık, s. 34.
- Ülman, B.; Balta Pakar, E. ve Ağcan, M. (2011), "Uluslararası Fikri, Epistemolojik Yamlığı ve Eleştirel Gerçekçiliğin İmkânları", *Uluslararası İlişkiler*, 8/39, s. 15-43.
- Walker, R.B.J. (1991), *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.